

บทที่ 4

ชีวประวัติของท่านมุฮัมมัดบินสะหุณและบูรฮานุดดีน อัลซัรญูญีย์

4.1 ภูมิหลังและชีวประวัติของท่านมุฮัมมัดบินสะหุณ

4.2 ภูมิหลังและชีวประวัติของท่านบูรฮานุดดีนอัลซัรญูญีย์

4.1 ภูมิหลังและชีวประวัติของท่านมุฮัมมัดบินสะหุณ

4.1.1 ภูมิหลังท่านมุฮัมมัดบินสะหุณ

1) สภาพทางการเมือง

เมืองก้อยเราะวานได้รับการสถาปนาขึ้นในปี ฮ.ศ. ที่ 50 สมัยเคาะลีฟะฮ์อุมายยะฮ์ ในช่วงที่ท่านอุกบะฮ์ บิน นาฟิอ์ถูกแต่งตั้ง เป็นอมิรในแอฟริกา ท่านก็ได้เดินทางออกไปยังเมืองก้อยเราะวาน จนกระทั่งได้เลือกสถานที่ทางทิศตะวันออก ที่ใกล้กับทะเลโดยประมาณ 60 กิโลเมตร และทางทิศตะวันตกซึ่งเป็นแหล่งภูเขาเป็นที่พักอาศัย ซึ่งภารกิจแรกของท่านอุกบะฮ์คือ การสร้างมัสยิด อัลญามิอ์และทำเนียบการปกครองโดยใช้เวลา 5 ปีหมกมุ่นกับการการสร้างและพัฒนาบ้านเมืองโดยไม่ได้ออกไปสู้รบแต่อย่างใด (Ibn Khaldun, 1956:646)

ระหว่างปี ฮ.ศ.ที่ 160 คือปีที่ถือกำเนิดของ สะหุณถึงปี ฮ.ศ.ที่ 256 คือปีเสียชีวิตของท่านมุฮัมมัดบินสะหุณ ถือว่าเป็นปีที่ถึงจุดสูงสุดของความรุ่งโรจน์ ความสุขสบาย ความมั่นคงของเมืองก้อยเราะวาน โดยเฉพาะในสมัยการปกครองของจักรวรรดิการปกครองอัมละบียยะฮ์ภายใต้การนำของ อิบรอฮีม บิน อัลอัมลับในปี ฮ.ศ.183 จนถึงสมัย อมिरมุฮัมมัด อัศตานีย์ ในปี ฮ.ศ.261 ในราชวงศ์ ของบนิ อัมลับ¹ เป็นผู้นำคนที่ 8 ของบนิอัลอัมลับ และในสมัยนี้เช่นเดียวกัน จักรวรรดิอัลอัมละบียยะฮ์สามารถครอบครองได้เกือบทุกประเทศในแอฟริกา และในสมัยนี้เช่นเดียวกัน ท่านกอฎีอะลัด บิน อัลฟุรอต ได้เดินทางออกสู้รบที่ชายฝั่งของสอกลิยะฮ์พร้อมกับ

¹ อัลอะหมอลิบะฮ์หรือบะฮู อัลอัมลับ (بَنُو أُمْلَيْب) เป็นตระกูลของขุนนางที่มีอำนาจในแอฟริกาเหนือ ระหว่างปี ฮ.ศ.184-296 / คศ.800-909, มินครอัลกอซุร้อวาน เป็นราชธานี, สถาปนาโดยอิบรอฮีมที่ 1 อิบนู อัลอัมลับ ซึ่งเป็นข้าหลวงของเคาะลีฟะฮ์ฮุซัยนุ อรรอซิด, ส่วนหนึ่งจากกษัตริย์ในราชวงศ์นี้ คือ อิบรอฮีมที่ 2 ซึ่งเข้ายึดครองซิซิลี (ซิกิลลิยะฮ์), มีซียาคะตุลลอฮ์ที่ 3 เป็นกษัตริย์องค์สุดท้ายในราชวงศ์, พวกอะหมอลิบะฮ์ถูกออบู อับดุลลาฮ์ อัชชีอีย์ (เป็นชาวชีอะฮ์) ผู้เรียกร้องเชิญชวนของพวกเขาผู้มียะฮ์ร่าบปราม, พวกอะหมอลิบะฮ์มีกองเรือรบขนาดใหญ่ในยุคที่พวกเขาเรืองอำนาจ

ทหาร อะรัมรม์ในปี ฮ.ศ.ที่212 ในสมัย อบี มุหัมมัด บิน อิบรอฮีม ที่มีสมยานามว่า ซิยาดาติลลาฮุ และในสมัยอัลฆะรอญิกสามารถพิชิตเมืองชายฝั่ง มาลิเตาะฮุ ในปี ฮ.ศ.ที่ 255 และประชาชาติมุสลิมในสมัยนั้นสามารถอาศัยและมีชีวิตที่มั่งคั่งใน ฎีฟะฮุ ซิมาลิยะฮุ แฉว ทะเลเมดิเตอร์เรเนียน (البحر الأبيض المتوسط)

เมืองก้อยเราะวานได้มีความเจริญเติบโตในท่ามกลางสภาพทางการเมืองที่มั่นคง และมีการเพิ่มพูนในจำนวนประชากร ตามที่ได้รายงานโดยอัลบักรียีในหนังสือ อัลมะสาลิก ได้กล่าวว่า จำนวนประชากรผู้ที่อยู่อาศัยในเมืองก้อยเราะวานในขณะนั้น ประมาณ หนึ่งแสนคน และอัลยะฮุกุบได้รายงานในหนังสือ อัลบุลดานว่าจำนวนประชากรในขณะนั้น มีจำนวนมากมายพอสมควร จากอาหรับกูเรช อียิปต์ เราะบิอะฮุ กอฟตอน เคาะรอวาน บัรบร์ รุม และอื่นๆ (al-Fituri, n.d : 222)

2) สภาพทางการศึกษา

สมัยนี้ถือได้ว่าการเจริญรุ่งเรืองทางด้านแนวคิดและศาสนาในเมืองก้อยเราะวาน จนกระทั่งอิหม่ามมาลิกถือว่าง้อยเราะวานเป็นหนึ่งในสามของศูนย์กลางความรู้ทางศาสนาตามที่ได้รายงานจาก อิบนุญัยย์ในหนังสือ อัลมะฮาลิม แต่ไม่แปลกเพราะเมืองนี้ได้ผลิตบุคคลแรกซึ่งมีความรู้เกี่ยวกับบรรดาธิบายอัลกุรอานนั่นคือ ยะหุยา บิน สะลาม อัลบะศรีย์(124-200 h) ที่มีความรู้ในเรื่องตัฟซีร์ก่อนท่านอิหม่าม อัลดอบะรีย์ และเช่นเดียวกัน อะฮ์มัด บิน อัลฟุรอต(142-213)ที่ได้รายงานจากมาลิก จากอะนัส และจาก บรรดาอุลามาอูในสังกัดอิหม่ามอัลหะนาฟีย์ มุหัมมัด บิน อัลหะสัน และจากบางส่วนของบรรดาอุลามาอูอูโศในสมัยนั้น ได้แต่งตำราในเรื่องฟิกฮุตามแนวทางมัซฮับของซุนนะฮุ ที่โด่งดังที่ชื่อว่า อัลอะสาดิยะฮุ ถือว่าหนังสืออ้างอิงเล่มแรกๆในเรื่องฟิกฮุทั่วทวีปแอฟริกา จนกระทั่งชื่อเสียงของ สะหุญุนได้โด่งดังทั่วสารทิศของเมืองมัฆริบ จนถึงแคว้นอันดะลุเซีย และในสมัยนั้นนักปราชญ์ผู้ที่มีความรู้ประมาณ 60 คน ล้วนแต่เป็นสานุศิษย์ของท่าน สะหุญุนที่ได้พยายามและทุ่มเทเวลาในการแพร่หลาย แนวคิดและการสอนของท่านสะหุญุน.นี่คือสิ่งที่เกี่ยวกับความรู้ทางศาสนา ส่วนความรู้วิชาอื่นๆ เช่น ภาษาอาหรับ วรรณกรรม ประวัติศาสตร์ คณิตศาสตร์ ดาราศาสตร์ แพทย์ศาสตร์ และอื่น

เมืองก้อยเราะวานได้มีพัฒนาและความเจริญรุ่งเรืองทางการศึกษาหลังจาก สมัยที่หยุดนิ่งหรือล่าหลังในเรื่องของการศึกษาซึ่งตัวอย่างที่ได้มีการพัฒนาทางการศึกษาในสมัยนั้นแจก เช่น ในเรื่องของวิชาการแพทย์ โดยได้มีตำรับตำราที่ได้แต่งขึ้นในสาขาวิชานี้ เช่น ตำราของซิยา

บิน คอลฟูน อีสทาก บิน อิมรอน อีสทาก บิน สุลัยมาน ที่ได้มีการแปลงานเขียนและตำราของพวกเขาเป็นภาษาอังกฤษและยังเป็นหลักสูตรสอนในมหาวิทยาลัย ของยุโรป เริ่มจากศตวรรษที่ 11 ค.ศ.

ทั้งหมดนี้ได้บ่งบอกถึงความเจริญเติบโตและความก้าวหน้าทางการศึกษาในเมืองกือยเราะวาน โดยเฉพาะในสมัยของ สะหุณน และมุหัมมัดบินสะหุณน (aL-Fituri,n.d.:222)

3) สภาพทางสังคมและเศรษฐกิจ

สภาพทางสังคม

สภาพทางสังคมของเมืองกือยเราะวานในสมัยนั้น มีความหลากหลาย ซึ่งสามารถแบ่งออกเป็นประเภทและกลุ่มต่างๆ ของผู้คนในสมัยนั้น ได้แก่ กลุ่มผู้ประกอบการค้า นักวิชาการ ทหาร อะหุลลชิมมะฮ์ ทาส และผู้ขัดสนหรือ อัลฟุกอรออู(al-Janhani, 2005 : 110)

1. กลุ่มผู้ประกอบการค้า

กลุ่มนี้ถือว่าเป็นกลุ่มที่มีเกียรติและโดดเด่นในกือยเราะวาน เช่นสังคมเมืองอิสลามในยุคกลาง กลุ่มนี้ถือว่าเป็นกลุ่มที่ 2 รองลงมาหลังจากกลุ่มผู้นำและกลุ่มผู้มีอำนาจในบ้านเมือง ซึ่งผลประโยชน์ของกลุ่มนี้จะยึดติดกับกลุ่มผู้มีอำนาจ ถึงแม้ว่าจะเกิดความตึงเครียดระหว่างผู้มีอำนาจกับกลุ่มผู้ประกอบการค้าก็ตาม หลังจากที่กลุ่มผู้มีอำนาจได้เรียกเก็บค่าปรับสำหรับแหล่งที่มาของเงินทุน

การค้าขายในเมืองกือยเราะวานได้มีการพัฒนาและเจริญเติบโตขึ้นอย่างรวดเร็ว ทำให้กลุ่มผู้ประกอบการค้ากลายเป็นกลุ่มที่โดดเด่นหลังจากที่ได้มีการสถาปนาเมืองกือยเราะวานขึ้นมา แต่หลังจากที่กุตัยละฮ์อูรุษบีฮ์ได้ครอบครองเมืองกือยเราะวานในปี ฮ.ศ.ที่ 64 ชาวบ้านพากันหนี เหลือเพียงผู้ที่มีลูกหลานจำนวนมาก และชาวอะหุลลชิมมะฮ์ หลังจากนั้นเมืองกือยเราะวานกลายเป็นเมืองที่ล้อมด้วยผู้ค้าจากตะวันออก อันดะลุสเสีย และเมืองต่างๆจากมักริบ เพื่ออาศัยอยู่และประกอบอาชีพการค้าขาย

² มีชื่อว่า กุตัยละฮ์ บิน ลัมซัม อัลอูรุษบีฮ์อัลบาระริฮ์ หนึ่งในบรรดาผู้นำของชาวบับร์ ที่เข้ารับอิสลามในสมัยอูกบะฮ์ บิน นาฟิอ์

2. กลุ่มทหาร

กลุ่มทหารเป็นกลุ่มที่มีความสัมพันธ์ที่ดีกับผู้มีอำนาจและมีอิทธิพลในบ้านเมือง ขณะนั้น ถือว่าเป็นหน้าที่หลักของทหารที่ต้องรักษาความสงบสุขของบ้านเมือง ในขณะที่เดียวกันบางช่วงเวลาก็ใช้ชีวิตปกติเหมือนกับคนทั่วไป และค่าจ้างของทหารในสมัยนั้นก็ได้รับจากบัยดิลมาล

3. กลุ่มนักปราชญ์

นักปราชญ์ไม่เพียงแต่มีบทบาทในเรื่องของศาสนาอย่างเดียวเท่านั้น แต่นักปราชญ์มีบทบาทในทุกมิติของการดำเนินชีวิตของมนุษย์ ซึ่งจะครอบคลุม การเมือง สังคม โดยสังเกตจากการมีส่วนร่วมของนักปราชญ์ในการพิชิตเมืองต่างๆ และปกป้องพิทักษ์เมืองอิสลาม ซึ่งบรรดานักปราชญ์หลายท่านที่ได้เดินทางและร่วมสงคราม เช่น ท่านมุหัมมัดบินสะหุหนุนที่เคยเป็นแม่ทัพในการสงครามกับชาวมุสลิม

4. กลุ่มอะหุลลซิมมะฮ์³

กลุ่มอะหุลลซิมมะฮ์เป็นกลุ่มหนึ่งที่ยังคงอยู่ในเมืองกือยเราะวานซึ่งกลุ่มนี้มีบทบาทในการทำค้าขายที่มีดอกเบี้ย และมีส่วนสำคัญในการกำหนดราคาสินค้าในเมืองกือยเราะวาน และมีตลาดเป็นของตัวเอง

5. กลุ่มทาส

กลุ่มทาสเป็นกลุ่มสำคัญของบ้านเมืองเสมือนเป็นเสาหลักของเมืองกือยเราะวานที่มีส่วนสำคัญในการสร้างเมืองให้เจริญรุ่งโรจน์รุ่งเรือง และถือว่าเป็นพลังสังคมอันสำคัญ

4) สภาพทางเศรษฐกิจของเมืองกือยเราะวาน

เมืองกือยเราะวานเป็นเมืองที่ได้มีการพัฒนาในเรื่องที่พักอาศัยอย่างรวดเร็ว หลังจากได้ก่อตั้งเมืองในปี ฮ.ศ. ที่ 50/670 ค.ศ. เป็นเมืองที่เหมือนกันทั่วไปกับเมืองอิสลามที่เพิ่งเกิดขึ้นใหม่ เป็นเมืองที่ภูมิศาสตร์ที่สวยงาม คือตั้งอยู่ระหว่าง อัลอันดะลุส กับ มัฆริบัยนิ คือ อยู่ระหว่างตะวันออกกลางในมุมหนึ่งและประเทศมุสลิมอีกมุมหนึ่ง ซึ่งตั้งอยู่แถวประเทศที่ทำการค้าคือตั้งชายฝั่งของประเทศแอฟริกา

³ ผู้ที่ยอมจำนนอยู่ภายใต้การปกครองของรัฐอิสลาม ที่ไม่ใช่มุสลิม

ความเจริญรุ่งเรืองของอาคารบ้านเรือนในสมัยนั้น ได้มีการการพัฒนาอย่างรวดเร็ว จึงทำให้เศรษฐกิจได้มีการเจริญเติบโตคล้อยตามไปด้วยโดยเฉพาะในศตวรรษที่ 2 และ 3 ฮ.ศ. และด้วยเวลาที่ไม่ยาวนานนักหลังจากที่ท่านอุกบะฮ์ ได้สร้างมัสยิดและคารุลอิมาเราะฮ์ ประชาชนในสมัยนั้นพากันสร้างที่พักอาศัย และผู้คนพากันมาเยือนและพักอาศัย

การค้าขาย

เมืองกัยเราะวานในสมัยนั้น ได้มีการค้าขาย 2 ประเภทด้วยกัน คือ

1. การค้าขายขนาดเล็ก หรือ ห้างถို
2. การค้าขายขนาดใหญ่

การค้าขายขนาดห้างถိုเป็นการค้าขายที่อาศัยกลุ่มนักธุรกิจที่นำเข้าและส่งออกสินค้า ซึ่งทำให้เมืองกัยเราะวานกลายเป็นเมืองที่มีความเจริญรุ่งเรืองด้านเศรษฐกิจ

ส่วนรูปแบบและเทคนิคการทำธุรกิจคือตามหลักการทำกิจในตำราฟิฮ์อิสลามีย์ โดยเฉพาะ 2 สถาบันการศึกษาหลักในสมัยนั้น คือ สถาบันอัลหิญาซียะฮ์ และ สถาบันอัลอโรกียะฮ์ จุดนี้ขอกล่าว 3 ข้อสังเกต

1. ตลาดนัดเมืองกัยเราะวานเริ่มมีการรู้จักนับตั้งแต่ศตวรรษที่ 2 ฮ.ศ.
2. ตลาดนัดเมืองกัยเราะวาน และสินค้าถูกขโมยหลังจากเกิดความวุ่นวายในบ้านเมือง
3. ทางผู้นำและผู้มีอำนาจในบ้านเมืองสมัยนั้น ได้บังคับผู้คนให้เปิดตลาดนัดใหม่ เพื่อสามารถย้ายร้านของเขาไปแหล่งใหม่(al-Janhani, 2005 : 93)

เงินตราที่ใช้

เงินตราในสมัยกัยเราะวานจะมีความสัมพันธ์และผูกพันกับเงินตราที่ใช้ในมักริบเป็นอันดับแรกและเงินตราที่ใช้ในประเทศอิสลาม โดยเงินตราจะมีความสัมพันธ์กับการซื้อขายทองคำในสมัยนั้น .

ส่วนเงินตราที่ใช้ในขณะนั้น คือ เงินตราที่ใช้ในสมัยก่อนรัฐอัลอะฆอลิบะฮ์ คือ เงินตราที่มีการแพร่หลายในประเทศอิสลาม คือ ดินาร อัลบิซันตี และ ดิรฮัม อัลชาซานี และเงินตราอิสลามที่ได้ทำในสมัย อับดุลมาลิก บิน มรวาน(al-Janhani, 2005 :104)

อาชีพและงานฝีมือ

การเจริญรุ่งเรืองและการพัฒนาด้านวัตถุในเมืองก้อยเราะวานทำให้สังคมในสมัยนั้นมีความต้องการในการบริโภคสิ่งใหม่และทำให้มีความก้าวหน้าและหลากหลายด้านการทำงานอาชีพ งานฝีมือกลายเป็นงานหลักในการทำมาหากินในสมัยนั้น เป็นงานที่มีส่วนให้บ้านเมืองมีความเจริญรุ่งเรือง เช่น การทำพรม การทอผ้า โดยอาชีพหลักของบรรดาศาตราในสมัยนั้น คือการทอผ้าซึ่งพวกนางจะมีเครื่องมือและอุปกรณ์ในการทอผ้าเก็บไว้ในบ้าน

ส่วนอาชีพหลักที่ผู้ปกครองบ้านเมืองในขณะนั้นได้ดำเนินการเองคือ การทำเหรียญผลิตอาวุธสงคราม กาทอผ้าให้กับผู้นำ(al-Janhani, 2005 :106)

4.1.2 ชีวิตประวัติของท่านบูรฮานุดดินอัลซารูญีย์

เชื้อสายและวงศ์ตระกูล

มุหัมมัดบินสะหุณุน คือ อบูอับดุลลาฮฺ มุหัมมัด บิน อบี สะอีด สะหุณุน บิน สะอีด บิน หะบิบ บิน หิसान บิน ฮิลาล บิน บักการ บิน เราะเบียอะฮฺ อัดตะนุกียฺ (al-maliki,1994:318) ปู่ของเขาได้อพยพมาพร้อมกับทหารของเมืองหัมศ(حمص)⁴ไปยังเมืองมัฆริบในการเข้าพิชิตเมืองดังกล่าว

ปู่ของท่านมีชื่อสะอีด อิบนู หะบิบ ได้พำนักอยู่ในเมืองก้อยเราะวาน จนกระทั่งได้มีบุตรชายที่ชื่อว่า อับดุลสะลาม ที่รู้จักกันในนาม สะหุณุน (เสียชีวิตในปี 240 ฮ.ศ.)(Husni, 1972 : 52)และที่ได้เรียกกันอับดุลสะลามว่าสะหุณุน อันเนื่องมาจากความเฉลียวฉลาดและความคิดที่เฉียบแหลม (al-Marakishi,1878:142)

สะหุณุน⁶ได้ศึกษาหาความรู้จากนักปราชญ์ชาวแอฟริกา เช่น อลี ซิยาต⁷ มาลิก บิน อะนัสและท่านอื่น ๆ จนกระทั่งสะหุณุนเป็นนักปราชญ์ที่มีความรู้และความเชี่ยวชาญ ดังที่ อะฮ์มัด

⁴เมืองหัมศตั้งอยู่ในภาคกลางของประเทศซีเรียเป็นเมืองที่สำคัญที่สุดของประเทศซีเรียซึ่งสมัยปกครองโดยชาวโรมันก่อน2300ค.ศ. เมืองหัมศถูกเรียกว่าเมืองอะมีสา

⁵ก้อยเราะวานเป็นชื่อของเมืองหนึ่งในประเทศคูนิเซียปัจจุบัน ซึ่งห่างไกลจากตัวเมืองคูนิเซียประมาณ 160 ก.ม. เมืองนี้ได้มีการพิชิตในสมัยเศาะหาบะห์โดยท่านอุกบะห์ บินนาฟิอฺในปีฮ.ศ.ที่ 50

⁶คือ บิดาของท่านมุหัมมัด บิน สะหุณุน

บิน ฟุรอต⁸ ได้ตอบคำถามเมื่อถูกถามว่า หลังจากท่านแล้วผู้ใดเล่า ที่พวกเราสมควรศึกษาหาความรู้ ท่านก็ตอบว่า เขาผู้นั้น คือ สะหุณฺนและฉันไม่เห็นว่ามีคนที่มีความรู้เท่าเทียมกับ สะหุณฺน (al-Maliki , 1994 :253)

สะหุณฺนได้พยายามเผยแพร่มัซฮับอิหม่ามมาลิกตอนเหนือของทวีปแอฟริกาและถือว่าสะหุณฺนเป็นบุคคลแรกที่เผยแพร่มัซฮับมาลิกในทวีปแอฟริกา ถึงแม้ท่านไม่เคยเห็นอิหม่ามมาลิกทั้งๆที่ทั้งสองอยู่ในยุคเดียวกัน และท่านเคยถูกถามว่า อะไรที่เป็นอุปสรรคในการที่จะไปศึกษากับท่านอิหม่ามมาลิก ท่านก็ตอบว่า คิรฮัม¹⁰ มีน้อยมาก(Hijazi, 1987: 19)

การถือกำเนิด

ท่านมุหัมมัดบินสะหุณฺนเกิดในปีศ.ศ. 202 ในบ้านที่เต็มไปด้วยวิชาความรู้ เกิดที่หมู่บ้าน เฆาะดัดในเมืองก้อยเราะวานซึ่งเป็นหมู่บ้านหนึ่งที่มีการแพร่ขยายของมัซฮับ มาลิกีย์ ท่านได้รับการศึกษาอบรมแรกๆด้วยบิดาของท่านเองและได้เติบโตด้วยการดูแลของบิดาของท่านและบิดาของท่าน อิบฺนุ สะหุณฺนได้ส่งท่านไปศึกษา ณ ยัง อัลกุดตาบ¹¹ตามประเพณีของชาวเมืองก้อยเราะวานเพื่อที่จะศึกษาอัลกุรอานและพื้นฐานของการอ่าน บิดาของท่านสะหุณฺนได้ขอร้องจากผู้สอนมิให้อบรมสั่งสอนลูกของท่านนอกจากด้วยคำชื่นชมและคำพูดที่อ่อนโยนและต้องไม่ใช้ความรู้แรงซึ่งเป็นที่ชัดเจนบทบาทของท่านสะหุณฺนในการอบรมสั่งสอนบุตรของท่านโดยมีการให้ส่วนร่วมระหว่างผู้ปกครองกับอัลกุดตาบหรือโรงเรียนในการอบรมบุตร

อายุของท่านมุหัมมัดบินสะหุณฺนไม่ยืนยาวมากนัก มีรายงานว่า ทุกครั้งที่สะหุณฺนได้มองท่านมุหัมมัดบินสะหุณฺน ท่านผู้เป็นบิดาได้กล่าวว่า ฉันมีความรู้สึกกลัวว่าอายุของเจ้าจะสั้น (al-Maliki , 1994 : 345)

⁷มีชื่อว่า อูบฺ อัลหะสัน อลี บิน ซิยาดี เป็นหนึ่งในบรรดาสาธุศิษย์ของท่านอิหม่ามมาลิก และบุคคลแรกที่นำหนังสือวัตเตาะฮ์ของท่านอิหม่ามมาลิกเข้าไปในมัชริบ

⁸อะซัด บิน ฟุรอตมีนามว่า อูบฺ อับดิลลาฮฺ อะซัด บิน อัลฟุรอต บิน สีนาน หนึ่งในบรรดาสาธุศิษย์ของท่านอิหม่ามมาลิก เป็นผู้พิพากษาของเมืองก้อยเราะวาน เกิดในปีศ.ศ.142และเสียชีวิตในปีศ.ศ.213

⁹คือทัศนของนักวิชาการ العلماء และความเข้าใจของพวกเขาต่อบางปัญหาและการวินิจฉัยของพวกเขา **اجتهادهم** ในปัญหานั้นๆ

¹⁰คือสกุลเงินที่ใช้สมัยนั้น

¹¹สถานศึกษาหรือสถานที่เรียนศาสนาสมัยนั้น

มุหัมมัดบินสะหุณุน ได้เสียชีวิตแทบชายฝั่งประเทศตูนีเซียในปีฮ.ศ. 256. 16 ปี หลังจากบิดาของท่านเสียชีวิต ราวๆอายุ ได้ 54 ปี ศพของท่านถูกฝัง ที่ประตูนานาฟิอู ก้อยเราะวาน บริเวณใกล้กับสุสานของบิดาของท่าน

การศึกษา

อาจารย์ท่านแรกของมุหัมมัดบินสะหุณุน คือบิดาของท่านเอง ท่านได้ศึกษาอัลกุรอาน และได้มีการสนทนากับบิดาของท่าน ในเรื่องราวต่างๆของศาสนา และท่านก็ได้อ่านหนังสือของบิดาของท่าน โดยผู้คนจะรับฟังท่านอ่านหนังสือของบิดาของท่านก่อนที่บิดาของท่านจะออกมาสอน และหลังจากที่บิดาของท่านได้ออกมาสอนท่านก็จะร่วมนั่งกับผู้คนในการศึกษาหาความรู้

มุหัมมัดบินสะหุณุน ได้ศึกษาหาความรู้จากนักปราชญ์ชาวแอฟริกาที่มีชื่อเสียงมาก เช่น มูซา บิน มูอาวียะฮฺ อัสเศาะมาดีฮีญ(Musa bin Mu-Awiah al.Somadihi:225 ฮ.ศ)

มุหัมมัดบินสะหุณุน ได้มีความรู้เชิงลึกด้านชารีอะห์ และมีชื่อเสียงในสังคม บิดาของท่านได้ให้คำแนะนำให้ไปทำฮัจญ์และเพิ่มพูนในความรู้จากนักปราชญ์ชาวอียิปต์ และหิญาซ¹² ในปีฮ.ศ. 235 จากคำแนะนำของบิดาของท่านในสมัยนั้น คือ “..หากเจ้าต้องการทำฮัจญ์จึงผ่านไปยังเมือง ตริโปลีเซีย เพราะในเมืองนั้น มีนักปราชญ์ชาวมะดีนะห์ มีนักรายงานหะดีษ มีความรู้ฟิสิกข์ของอิหม่าม มาลิก และจงไปที่อียิปต์เพราะในเมืองนั้น มีนักรายงานหะดีษ และจงไปเมืองมะดีนะห์ เพราะที่นั่นอิหม่ามมาลิกได้ใช้ชีวิตอยู่ และจงไปมักกะฮ์ และใช้ความพยายามในการหาความรู้...” (Ibn Iyad, 1968: 171)

ในขณะที่เดินทางผ่าน ประเทศอียิปต์ เพื่อไปบำเพ็ญฮัจญ์ยังเมืองมักกะฮ์ นักปราชญ์ชาวอียิปต์ได้ให้การต้อนรับท่าน อีกทั้งผู้คนมากมายที่พากันมาเพื่อที่จะรับฟังคำสอนของท่าน (ibnu iyad, 1968 : 93) ในขณะเดียวกันอัลมุซานีย์(al-Muzani)ซึ่งเป็นสาวกของท่านอิหม่าม อัลชาฟีอีญ์ หนึ่งในบรรดาผู้ที่มารับฟังคำสอนของท่านมุหัมมัดบินสะหุณุน และเป็นคนหนึ่งที่ได้ทุ่มเทเวลาในการศึกษากับท่านมุหัมมัดบินสะหุณุน เมื่อท่านได้จากมุหัมมัดบินสะหุณุนและมีผู้คนถามเกี่ยวกับมุหัมมัดบินสะหุณุน ท่านก็ตอบว่า “ขอสาบานต่ออัลลอฮ์ ฉันไม่เคยเห็น คนที่อาลิมที่สุดและคนที่มีความคิดที่เฉียบแหลมนอกจากมุหัมมัดบินสะหุณุน”

¹²คือเมืองมะดีนะห์และมักกะฮ์ซึ่งปัจจุบันตั้งอยู่ในประเทศซาอุดีอาระเบีย

หลังจากได้เสร็จสิ้นการทำฮัจญ์ มุหัมมัดบินสะหุญน ได้เขียนมะดีนะหุ อัลมุนาวะรอฮฺและได้เข้าไปยังมัสยิดนบีศ็อลﷺ ในช่วงนั้นได้เจอกับผู้คนที่ล้อมรอบ ออบูมุศอ็อบ บิน อบี บักร อัซซุซุรียฺ (เสียชีวิต 242 ฮ.ศ.) ในขณะที่ท่านกำลังนั่งตะแคงอยู่อันเนื่องจากความชรา ผู้เรียน มีการโต้เถียงในเรื่องหนึ่งเกี่ยวกับเรื่องแม่ลูก มุหัมมัดบินสะหุญน ได้เตือนพวกเขาด้วยเรื่องราวที่ แปลกมาก ท่านอบูมุศอ็อบ นั่งตรงพร้อมทวนถาม แล้วถามมุหัมมัดบินสะหุญนว่า เจ้าเป็นคนมาจาก ไหน? แล้วมุหัมมัดบินสะหุญนตอบว่า มาจาก แอฟริกา แล้วถามว่ามาจากเมืองอะไร อิบน์สะหุญน ตอบว่ามาจากเมืองก้อยเราะวาน แล้วท่านอบูมุศอ็อบก็ถามอีกว่า เจ้าน่าจะชื่อ มุหัมมัด อิบน์สะหุญน หรือไม่ก็ชื่อ อะหฺมัด อิบน์ ลุบคะหุ (หลานของมุหัมมัดบินสะหุญน) เพราะชาวก้อย เระวานไม่มีผู้ใดมายังมาดีนะห์นอกจากครอบครัวของมุหัมมัดบินสะหุญน อิบน์สะหุญนก็ตอบว่า ฉันทัน คือ มุหัมมัดบินสะหุญน หลังจากนั้น ท่านอัซซุซุรียฺก็ได้ไปจับมือกับมุหัมมัดบินสะหุญนและให้ ที่พักอาศัย

มุหัมมัดบินสะหุญน ได้เรียนรู้เพิ่มเติมจากองค์ความรู้ในสำนักคิดของท่านอิหม่าม มาลิก โดยศึกษาผ่านสาวกของท่านอิหม่ามมาลิก เช่น ออบูมุศอ็อบอัซซุซุรียฺ ยะอฺกูบ บิน หุหมัด บิน กา ลิบ สาลามะฮฺ บิน ซาบีบ และท่านอื่นๆ (al-Maliki :1994:346)

มุหัมมัดบินสะหุญน ได้กลับมายังเมืองก้อยเราะวานด้วยความรู้ที่กว้างขวางและ หลากหลายสาขาในขณะที่คนอื่นมีความรู้ที่ไม่เท่ากับมุหัมมัดบินสะหุญน อิบน์สะหุญนได้มีทะเลาะฮุ สอนนอกเหนือจากทะเลาะฮุของบิดาของเขา (al-Maliki :1994 : 345)

ลักษณะและอุปนิสัย

มุหัมมัดบินสะหุญน ได้รับอิทธิพลในด้านจรรยาบรรณมาจากบิดาของท่าน บิดาถือ ว่าเป็นครูท่านแรกกับมุหัมมัดบินสะหุญน นิสิตนักศึกษาของท่านมุหัมมัดบินสะหุญน ได้รู้จักท่าน ด้วยบุคลิกที่ย้ำเกรงต่ออัลลอฮฺ ถ่อมตน และสมถะ และนอกจากนั้นยังมีความรู้เกี่ยวกับฟิกฮฺและ ศาสนา หนึ่งในบรรดาผู้ตามอิหม่ามอะหฺมัด บิน หันบัล¹³ ได้ถามเกี่ยวกับผู้ที่มาจากเมืองมัฆริบที่อยู่ ในจำพวกที่ใช้เวลาส่วนหนึ่งของเวลากลางคืนเพื่ออ่าน อิบาอะห์ และคอยชอุ่อเอกองค์อัลลอฮฺ มีการทบทวนเกี่ยวกับเรื่องต่างๆของศาสนา และหลังจากนั้น ได้ทำการละหมาด ด้วยความรู้สึกที่ ประหลาดใจ ได้ถาม พวกเขาเหล่านั้นเป็นสาวกของใครเล่า?และใครที่สอนพวกเขา?พวกเขาได้มี

¹³อะหฺมัด บินหันบัล ชื่อเต็มว่า อะหฺมัด บิน มุฮัมมัด บิน หันบัล บิน ฮิลาอัล-ฮัยบานียฺเกิดในกรุงแบกแดดในวันที่ 20 เดือนเราะบิอูล อาวัต ฮ.ศ. 164 (ต้นวาคม ค.ศ. 780) เขาเป็นชาวอาหรับเผ่าบนิ ฮัยบาน ซึ่งเป็นเผ่าที่มีบทบาท สำคัญในการพิชิตอิรักและเมืองคอรอซาน

การอภิปรายในความรู้ และหลังจากนั้น ได้ลุกขึ้นละหมาดตะฮัตยูคฺ ขอสาบานต่อเอกองค์อัลลอฮฺอัน ไม่เคยเห็นเหมือนผู้คนเหล่านี้เลย ขอสาบานต่อเอกองค์อัลลอฮฺ พวกเขาจะไม่ถูกทบทวน นอกจากเขาจะยังมีเกียรติ พวกเขาคือเพื่อนฝูงของสะหฺูณฺน หนึ่งในนั้นคือ มุหัมมัด บินสะหฺูณฺน ที่ ได้รับอิทธิพลจรรยาบรรณที่ดึงมาจากบิดาของเขา

การยำเกรงต่ออัลลอฮฺ

มุหัมมัด บินสะหฺูณฺน เป็นที่รู้จักในเหล่าบรรดาลูกศิษย์ของท่านว่าเป็นคนสมถะ เป็น คนที่นอบน้อม และรำลึกถึงวันปรโลก เป็นผู้ที่ใกล้ชิดกับอัลลอฮฺในตอนกลางคืนและอ่านอัลกุรอาน หนึ่งในบรรดาผู้คนที่อาศัยอยู่แถวที่oyerาวนทางภาคใต้ของเมืองอัลกอศบะห์ ได้ยินเสียงอ่านอัลกุ รอาน จากบ้านที่อยู่ใกล้กับที่อาบน้ำละหมาด กำลังอ่านอัลกุรอานในซูเราะฮฺ อัลอะอฺรอฟ อายะฮฺ ที่ 21.22 ดังนี้

﴿فَدَلَّهُمَا بِغُرُورٍ فَلَمَّا ذَاقَا الشَّجَرَةَ بَدَتْ لَهُمَا سَوَاءُهُمَا
وَطَفِقَا تَخْصِفَانِ عَلَيْهِمَا مِنْ وَرَقِ الْجَنَّةِ وَنَادَاهُمَا رَبُّهُمَا
أَلَمْ أَنْهَكُمَا عَن تِلْكَمَا الشَّجَرَةِ وَأَقُلْ لَكُمَا إِنَّ الشَّيْطَانَ
لَكُمَْا عَدُوٌّ مُّبِينٌ ﴿٢٢﴾ قَالَ رَبَّنَا ظَلَمْنَا أَنفُسَنَا وَإِن لَّمْ تَغْفِرْ
لَنَا وَتَرْحَمْنَا لَنَكُونَنَّ مِنَ الْخَاسِرِينَ ﴿٢٣﴾﴾

(الأعراف: 22.23)

ความว่า“และมันได้สาบานแก่ทั้งสองนั้นว่าแท้จริงฉันอยู่ในพวกที่ แนะนำท่านทั้งสองแล้วเราก้ทำให้ทั้งสองนั้นตกอยู่ในสิ่งที่มัน ต้องการ อันเนื่องจากการหลอกลวงครั้งเมื่อทั้งสองได้ลิ้มรสต้นไม้ ต้นนั้นแล้ว สิ่งอันพึงละอายของเขาทั้งสองก็เผยให้ประจักษ์แก่เขา ทั้งสองและเขาทั้งสองก็เริ่มปกปิดบน(ส่วนที่น่าละอาย)ของเขาทั้งสองจากใบไม้แห่งสวนสวรรค์นั้น และพระเจ้าของเขาทั้งสองจึง ได้เรียกเขาทั้งสอง (โดยกล่าวว่า) ข้ามิได้ห้ามเจ้าทั้งสองเกี่ยวกับ ต้นไม้นั้นดอกหรือ? และข้ามิได้กล่าวแก่เจ้าทั้งสองดอกหรือว่า

แท้จริงชัยฎอน นั้นคือศัตรูที่ซัดแย้งแก่เจ้าทั้งสอง”
(อัลอะฮฺรอฟ: 22.23)

ผู้อ่านได้ทวนสองอายะหุดังกล่าวซ้ำพร้อมกับร้องไห้ หลังจากได้เสร็จสิ้นภารกิจก็กลับบ้านและยังได้ยินเสียงคนอ่านอัลกุรอานในซูเราะฮฺและอายะฮฺนั้นพร้อมกับร้องไห้ในคืนที่หนาวจัด และในช่วงท้ายของคำคินั้น ชายผู้นั้นก็ได้ลงเพื่อที่จะอาบน้ำละหมาดพร้อมกับได้ยินเสียงอ่านอัลกุรอานในอายะฮฺดังกล่าว เขาก็ยืนเฝ้าคนอ่านอัลกุรอานที่ประตูจนกระทั่งถึงเวลาละหมาดซุบฮฺ ทันใดคนอ่านอัลกุรอานก็ได้ออกจากบ้านดังกล่าวในสภาพที่ปิดหน้า ในที่สุดชายผู้นั้นก็ได้รู้จักกับคนที่อ่านอัลกุรอาน เขาผู้นั้นก็คือ มุหัมมัดบินสะหฺนุน(al-Maliki :1994 : 347.348)

ความอ่อนโยนและความสัมพันธ์ระหว่างผู้คน

มุหัมมัดบินสะหฺนุนได้ปฏิบัติตามหลักคำนาศิหฺตของบิดาของเขาเมื่อคลุกคลีและความสัมพันธ์กับเพื่อนมนุษย์ว่า “โอ้ ลูกของฉัน จงให้สาলামแก่ผู้คน แท้จริงแล้วการให้สาলামนั้นเป็นสิ่งที่ทำให้มีการรักใคร่ซึ่งกันและกัน และเจ้าจงให้สาলামแก่ศัตรูของเจ้าและเพื่อนบ้านของพวกเขา แท้จริงแล้วเสาหลักของการศรัทธา คือ การให้เกียรติต่อเพื่อนมนุษย์”(Hijazi, 1986 : 24)

การเสียชีวิต

มีการรายงานว่าทุกครั้งเมื่อท่านสะหฺนุน(ผู้เป็นบิดา)ได้มองไปยังมุหัมมัดบินสะหฺนุนได้กล่าวว่า ฉันกลัวว่าลูกของฉันจะมีอายุสั้นนั้นก็คือความรู้สึกของท่านสะหฺนุนที่มีต่อลูกสุดท้ายความรู้สึกของท่านสะหฺนุนก็เกิดขึ้นจริง มุหัมมัดบินสะหฺนุนจากโลกนี้ไปโดยมีอายุเพียง 54 ปี

มุหัมมัดบินสะหฺนุนได้เสียชีวิตแทบชายฝั่งประเทศตุนิเซียในปี ฮ.ศ.256 หลังจากบิดาของท่านได้เสียชีวิต 6 ปี และได้ฝังศพในเมืองกือยเราะวาน (Ibn Farhun, n.d : 237) โดยผู้คนในเมืองกือยเราะวานพากันรีบไปฝังศพของมุหัมมัดบินสะหฺนุนโดยวันนั้นร้านค้าและสถานศึกษาต่างๆได้ปิดทำการเพื่อให้เกียรติกับท่านมุหัมมัดบินสะหฺนุน และผู้นำละหมาดญะนาซะฮฺในวันนั้นคือ อามิร มุหัมมัดอัษยานิฮฺ (Muhammad al-thani)

ผลงานทางด้านวิชาการ

มุหัมมัดบินสะหฺนุนเป็นที่รู้จักของบรรดานักปราชญ์ในสมัยท่านว่า เป็นผู้ที่ได้แต่งตำราเป็นจำนวนมาก อิบน์ อัลฮาริษ ได้กล่าวว่า “ มุหัมมัดบินสะหฺนุนเป็นผู้ที่แต่งหนังสือไว้

จำนวนมาก มีผลงานในงานเขียนอย่างมากมาย” หลังจากนั้นได้กล่าวอีกว่า อัลลอฮ์ได้ทรงเปิดใจให้กับท่านมุหัมมัดบินสะหุณุนในเรื่องของการเขียน

อัลมาลิกีย์ได้กล่าวว่า อิบน์สะหุณุนได้แต่งตำราในทุกแขนงวิชาไว้จำนวนมาก จนถึง 200 เล่ม

มุหัมมัดบินสะหุณุนได้แต่งหนังสือในหลายแขนงวิชา ถึงแม้ว่าท่านมีอายุสั้นแต่ท่านก็มีผลงานในการเขียนตำราไว้หลายเล่ม

หนังสือที่ท่านได้ประพันธ์มีดังนี้

ส่วนหนังสือที่มีอยู่ ณ ปัจจุบันคือ

1. อาดาบอัลมุอัลลิมีน (آداب المعلمين)

2. อัจญ์วิบะห์ อิบน์สะหุณุน (أجوبة ابن سحنون) ซึ่งยังเป็นมัคศุด¹⁴ อยู่ยังไม่ได้มี

การตีพิมพ์(Hijazi:1986:34)

ส่วนหนังสือที่หายไป คือ

1. หนังสือ อัลญามิอ (الجامع) ซึ่งเป็นหนังสือที่ใหญ่ที่สุดที่ได้รวบรวมทุกสาขาวิชา มีทั้งหมดหนึ่งร้อยเล่ม ยี่สิบเล่มในสาขาวิชาประวัติศาสตร์ ยี่สิบห้าเล่มในเรื่องของการอุปมาอุปมัยของสาขาวิชาภาษาอาหรับ สิบห้าเล่มในเรื่องของการตัดสินคดี(القضاء) ห้าสิบเล่มในเรื่องของการแบ่งมรดกหรือ อัลฟะรออิด (الفرائض) แปดเล่มในเรื่องของประวัติศาสตร์ และชีวประวัติของผู้รายงานหะดีษ ฯลฯ

2. หนังสือ อัลมุสนัด ฟิลหะดีษ (المسند في الحديث)

3. หนังสือ ริสาละห์ ฟิสุนนะห์ (رسالة في السنة)

4. หนังสือ อัลอิบาหะห์ (كتاب الإباحة)

5. หนังสือ ตะหฺรึมุลคอมรฺ (كتاب تحريم الخمر)

6. หนังสือ ริสาละห์ ฟิมันส์บะอันบี (رسالة فيمن سب النبي)

7. ริสาละห์ ฟิ อะดาบิลมุตะนาซีรีน(رسالة في أدب المتناظرين)

8. กิตาบุล หุญญ์ญะห์ อะลาอัลเกาะดารียะห์ (كتاب الحجة على القدرية)

9. กิตาบุลหุญญ์ญะห์ อะลาอันนะศอรอ (كتاب الحجة على النصارى)

10. กิตาบทัฟสีร์มูวัตตะอะ (كتاب تفسير الموطأ)

¹⁴เป็นฉบับเดิมและตัวเขียนสมัยก่อน

11. กิตาบ อรรอดอะลาอัลฟิกรียะห์ (كتاب الرد على الفكرية)
12. กิตาบ อัลวะระอะ (كتاب الورع)
13. กิตาบุลอีมานวารอดอะลาอัลหุสีษริฎ (كتاب الإيمان والرد على أهل الشرك)
14. กิตาบุลรอด อะลาอะหุสีลบีดาอ (كتاب الرد على أهل البدع)
15. กิตาบเตาะบาคิต อัลอุลามาอ (كتاب طبقات العلماء)
16. กิตาบอัลอะชรีบะห์ว่าเฆาะรีบอัลหะดีษ (كتاب الأشربة وغريب الحديث) มีจำนวนทั้งหมด สามเล่ม
17. กิตาบุลอิหม่ามะห์ (كتاب الإمامة) มีจำนวน สองเล่มท่านอิบนุสะหฺได้แต่งในขณะที่อยู่ในอียิปต์
18. กิตาบุลญิฮาด (كتاب الجهاد) มีจำนวนทั้งหมด สิบเล่ม
19. อะหฺกามุลกุรอาน (أحكام القرآن)
20. กิตาบตาริซ (كتاب التاريخ)
21. หนังสือรรธาธิบายหนังสืออัลมุควะนะหุ (المدونة) ของท่านสะหฺนูน
22. หนังสือ อาดาบ อัลกอฎิยฺ (آداب القاضي) (Hijazi :1986 : 34)

คำชื่นชมของบรรดานักปราชญ์ต่อมุหัมมัดบินสะหฺนูน

อิซา บิน มิสกีน¹⁵ ได้กล่าวว่า “บุคคลที่ดีที่สุดที่ฉันเคยเห็นมาคือมุหัมมัดบินสะหฺนูน โดยมุหัมมัดบินสะหฺนูนเป็นผู้ที่ได้รวบรวมคุณลักษณะที่ดีต่างๆ เช่น ถ่อมตน มีความรู้ มีความเสียสละ และเป็นคนที่เอาใจใส่เพื่อนฝูง และกล่าวว่า ฉันไม่เคยเห็นคนที่มีคุณลักษณะเหมือนกับมุหัมมัดบินสะหฺนูน”

อับดุลอะรอบ อัตตะมิมียฺ อัลกอเยเราะวานียฺได้กล่าวว่า “มุหัมมัดบินสะหฺนูนเป็นอิหม่ามในสาขาฟิกฮฺ มีความเชื่อถือ มีความรู้ด้านอะษริ โดยในสมัยท่านไม่มีบุคคลที่มีความรู้มากกว่าท่าน เท่าที่ทราบมา”

มุหัมมัด บิน ฮาริษ อัลคุซานียฺได้กล่าวว่า มุหัมมัดบินสะหฺนูน ในทัศนะของท่านอิหม่ามมาลิกเป็นนักท่องจำที่อยู่แนวหน้า และในทัศนะอื่นเป็นผู้ที่มีความเชี่ยวชาญในการสนทนา เป็นผู้ที่มีใจกว้าง เป็นผู้ให้อภัย เป็นผู้ที่มีความเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ เป็นผู้ที่ชอบให้ความช่วยเหลือกับผู้ที่ไปหาท่านเป็น สิบๆคืนาร์

¹⁵ผู้ที่มีชีวิตทันกับมุหัมมัด บิน สะหฺนูน

อะหฺมัด อัลญะซาร์ ได้กล่าวว่า มุหัมมัดบินสะหฺนุนเป็นอิหม่านในสมัยของท่าน ในมัซฮับของอะหฺลุลมะดีนะหฺ์ในเมืองมัชริบเป็นคนที่มีความรู้ครอบคลุมทุกด้าน ที่หาได้ยากจากผู้อื่น

หัมดิส อัลกอตตอน ได้กล่าวว่า “ฉันได้เห็นอุลามาอฺชาวมักกะฮฺ มะดีนะหฺุ และอียิปต์ ฉันไม่เห็นพวกเขาเหมือนกับ สะหฺนุน และเหมือนกับมุหัมมัดบินสะหฺนุน”(al-Qadi Eyad ,1998:1280)

อญู อัลอะรอบ ได้กล่าวว่า “มุหัมมัดบินสะหฺนุนเป็นบุคคลที่มีความเชื่อถือได้ มีความรู้ในเรื่องของฟิกฮฺ มีความรู้ในเรื่องของอะษฺร ไม่มีใครในสมัยท่านมุหัมมัดบินสะหฺนุนที่มีความรู้ที่ครอบคลุมในทุกแขนงวิชาเหมือนกับมุหัมมัดบินสะหฺนุน”(Ibn Hajar, 1986:2425)

ยะหฺยา บิน อุมร์ ได้กล่าวว่า “มุหัมมัดบินสะหฺนุนเป็นบุคคลที่มีความเป็นสุญญะฮฺ¹⁶ มากที่สุด และมีความชำนาญในเรื่องของการเป็นสุญญะฮฺและเคยได้มีการสนทนาในเรื่องศาสนากับบิดาของท่าน”(al-Dhababi, 1987:85/5)

หนังสืออาดาบอัลมุอัลลิมิน

ในช่วงชีวิตของท่านอิบนุสะหฺนุนนั้น ท่านได้แต่งหนังสือเรื่อง “Adab almuallimin” (มารยาทของครูผู้สอน) ถือว่าเป็นตำราเล่มแรกที่เกี่ยวข้องกับศึกษาศาสตร์อิสลาม ซึ่งตีพิมพ์ครั้งแรกในตูนิเซีย เมื่อปี ฮ.ศ.ที่1350 (al-Daim, 1964 : 208) หนังสือเล่มนี้ได้รวบรวมเนื้อหาพื้นฐานในการศึกษาของเด็ก จนถึงกฎเกณฑ์ในการให้ความรู้แก่เด็ก.

หนังสือดังกล่าวมีแหล่งอ้างอิงที่ครอบคลุมด้วยอัลกุรอานและฮาดิษของท่านนบี ﷺ ที่เกี่ยวข้องกับการเรียนการสอนอัลกุรอานแก่เด็กในช่วงวัยเยาว์ เนื่องจากการสอนเด็กในช่วงนี้จะมีประสิทธิภาพมากกว่าช่วงอื่นๆ เปรียบเสมือนการแกะสลักลงบนโศดหิน

ประเด็นต่างๆที่ อิบนุสะหฺนุนได้นำเสนอในหนังสืออาดาบอัลมุอัลลิมิน(Adab al-Muallimin) บันทึกไว้ มีดังนี้

1. การศึกษาอัลกุรอาน
2. ความเสมอภาคระหว่างผู้เรียน
3. การห้ามทำการสอนสิ่งที่ทำให้ห่างไกลจากการรำลึกถึงอัลลอฮฺ ﷻ และสิ่งที่ส่งเสริมให้กระทำ
4. จรรยาบรรณการกระทำที่อนุญาต และเป็นที่ไม่อนุญาตในการประพฤติปฏิบัติ

¹⁶ คือมีความเชื่อถือได้

5. ความรับผิดชอบของผู้สอนหลังจากเสร็จสิ้นการสอน
6. การให้ของขวัญในวันอีดิ
7. สิ่งที่ควรหลีกเลี่ยงจากลูกศิษย์
8. สิทธิของผู้สอนในการอยู่ร่วมกับผู้เรียน
9. ค่าจ้างกับครูผู้สอนและการให้ของขวัญ
10. การซื้อคัมภีร์อัลกุรอานและหนังสือฟิกฮ์ต่างๆ เป็นต้น

หนังสือเล่มนี้นับได้ว่าเป็นตำราที่รวบรวมคำตอบให้กับผู้ที่ส่งคำถามมาถามมุหัมมัดบินสะหฺนุน จวบจนสามารถไขข้อข้องใจในประเด็นปัญหาต่างๆที่ท่านได้ปรึกษาหารือกับคนอื่นการเก็บรวบรวมแนวความคิดการศึกษาของอิบนุชะฮฺนุน และ หนังสือเล่มนี้ก็เป็นสิ่งที่สำคัญมากในการใช้เป็นแหล่งอ้างอิงในด้านศึกษาศาสตร์อิสลาม เพราะเนื้อหาในตำราเล่มนี้ล้วนเกี่ยวข้องกับทฤษฎีการศึกษาที่ทันสมัย และในศตวรรษที่ 4 ฮ.ศ.หนังสือเล่มนี้ได้รับการฟื้นฟูใหม่ โดยท่าน อัล . กอ บิ ซี (al-Qabisi) ผ่าน การอธิบายในตำราของท่าน ที่ชื่อว่า “alMufasalahlilahlalalmuta’aliminwa al ahkam al-Mualliminwa al-Muta’alimin”(รายละเอียดเกี่ยวกับสถานะของผู้เรียนและกฎเกณฑ์ของผู้เรียนและผู้สอน) เป็นจำนวนสามเล่มด้วยกัน (Hijazi,1986:60)

สาเหตุของการแต่งหนังสือ อาดาบุลมุอฺลิมีน

หลังจากที่มุหัมมัดบินสะหฺนุน ถูกถามหลายครั้งหลายหนเกี่ยวกับประเด็นการศึกษาโดยเฉพาะประเด็นค่าจ้างของผู้สอนทำให้เกิดความคิดเห็นต่างต่างๆ จึงทำให้มุหัมมัดบินสะหฺนุนต้องแต่งหนังสือ อาดาบุลมุอฺลิมีน ขึ้นมาเพื่อที่จะตอบปัญหาที่ยังคาใจอยู่ เช่น ค่าจ้างของผู้สอน การตีเต็ทและอื่นๆ

โดยทั่วไปแล้วหนังสืออาดาบุลมุอฺลิมีนเป็นตำราที่แต่งขึ้นมาเพื่อตอบข้อสงสัยหรือประเด็นปัญหาทางการศึกษาที่คาใจในยุคของท่านมุหัมมัดบินสะหฺนุน(Hijazi,1986:43)

ปัจจัยสำคัญที่มีอิทธิพลต่อแนวคิดของท่านมุหัมมัดบินสะหฺนุน

สามปัจจัยสำคัญที่มีอิทธิพลต่อแนวคิดของท่านอิบนุสะหฺนุนที่ทำให้ท่านไม่เพียงแต่เป็นผู้รู้ในเรื่องฟิกฮ์ แต่ท่านยังเป็นมุรอปบิย์หรือนักการศึกษาในสมัยนั้น.

1. บิดาของท่าน ซึ่งบิดาของท่านเป็นหนึ่งในบรรดาผู้รู้ของมัชฮับมาลิกีย์ ในตอนเหนือของทวีปแอฟริกา มีบุคลิกที่ ยำเกรงต่ออัลลอฮ์ สำนวมตน อ่อนโยน โดยท่านได้พยายาม

ฝึกฝนสั่งสอนลูกของท่านในเรื่องศาสนา ซึ่งท่านมักจะฝึกฝนให้ลูกได้มีกร อภิปราย โต้ตอบใน ประเด็นวิชาการ

2. ความก้าวหน้าและเจริญรุ่งเรืองทางด้านศิลปวิทยาการสมัยนั้น ซึ่งถือว่าเมือง ก้อยเราะวานเป็นหนึ่งในสามที่เป็นศูนย์กลางของการเรียนศึกษาสมัยนั้น คือ หิญาซ กอฮิเราะฮ์ และ ก้อยเราะวาน

3. หลักอาภิศะฮ์ของอะฮ์ลุลซุนนะฮ์ ถือว่ามีอิทธิพลอย่างยิ่งต่อแนวคิดของท่าน มุหัมมัดบินสะหุญน สังกัดจากมัซฮับที่ท่านยึดถือ คือ มัซฮับ อิมามมาลิก และท่านอิมามมาลิกเป็น นักหะดีษ ที่ได้ท่องจำและได้บันทึกหะดีษจำนวนมากจากท่านนบี ﷺ

4.2 ภูมิหลังและชีวประวัติของท่านบูรฮานุดดีนอัลซัรญูญีย์

4.2.1 ภูมิหลังของท่านบูรฮานุดดีนอัลซัรญูญีย์

1) สภาพทางการเมือง

หลังจากที่กษัตริย์องค์สุดท้ายของคิลาฬะฮ์อุมัยยะฮ์ที่มีชื่อว่า มัรวาน บิน มุหัมมัด ถูกสังหารเสียชีวิต ในปีฮิจาเราะฮ์ศักราชที่ 132 ษะนุลอะฮ์บาสได้ยึดครองการเป็นผู้นำคิลาฬะฮ์ เป็น เวลา 5 ศตวรรษ ถือได้ว่าเป็นยุคทองของคิลาฬะฮ์ อิสลามิยะฮ์ในสมัยนี้ ในทุกมิติของการดำเนิน ชีวิต ในด้านความรู้ ความเจริญรุ่งเรือง ด้านการผลิต นอกจากนี้ว่าสมัยนี้มีการเปลี่ยนแปลงทางด้านการเมืองการปกครองเป็นการเปลี่ยนแปลงที่ร้ายแรงถึงขั้นวิกฤติ คือในสมัยการปกครองของคิลาฬะฮ์อับบาสิยะฮ์มีสองเหตุการณ์ใหญ่ๆที่เกิดขึ้น เหตุการณ์แรก สงครามครูเสดที่เกิดขึ้นแถวชาม และบัลคานิกคิส เป็นเวลา สอง ศตวรรษ เหตุการณ์ที่สอง สงครามมองโกลเลีย ที่ทำลายระบบคิลาฬะฮ์ อิสลามิยะฮ์ที่แบกแดด และขจัดความรุ่งโรจน์รุ่งเรืองของอิสลามในสมัยนั้น

นักประวัติศาสตร์ได้จำแนกการปกครองสมัยอัลอับบาสิยะฮ์ ออกเป็น สี่ สมัยด้วยกัน คือ

สมัยแรก

เริ่มจาก การได้รับอำนาจการปกครองของอบีอัสสาฟาหุ ในปี ฮ.ศ.ที่ 132 โดยเป็น ระยะเวลาการปกครองเป็นหนึ่งศตวรรษ จนถึงสมัยการปกครองของ อัลมุตะวัคคิล ในปีที่ 232 ฮ.ศ. ซึ่งยุคนี้ถือได้ว่าเป็นยุคทองของคิลาฬะฮ์อิสลามิยะฮ์ที่สามารถปกครองบริหารบ้านเมืองด้วย คุณธรรมและความยุติธรรม

สมัยที่สอง

เริ่มจากปี ฮ.ศ. ที่ 232 –ฮ.ศ.ที่ 334 ด้วยการปกครองของ อัลบுவัยฮีย์ ในสมัยนี้มีการเปลี่ยนแปลงทางการเมือง คือ ชาวอัลอัตรอกเป็นผู้ที่ปกครองประเทศ และเป็นทีอัลมูตาอิมพามาอาศัยที่แบกแดด

สมัยที่สาม

สมัยนี้ถูกเรียกว่าสมัย อัลบுவัยฮีย์ เริ่มในปี ฮ.ศ. ที่ 334 ถึง ฮ.ศ.ที่ 447.เป็นสมัยที่อัลบுவัยฮียุนเป็นผู้ปกครองประเทศ

สมัยที่สี่

สมัยนี้ถูกเรียกว่าสมัย สัลยูก เริ่มด้วยการกำเนิดราชวงศ์สัลยูก ตั้งแต่ปี ฮ.ศ.ที่ 447.656 คือเป็นสมัยที่ชาวมองโกลเลียได้ครอบครองส่วนใหญ่ของประเทศมุสลิม สมัยนี้คือสมัยที่มีความสำคัญมากสำหรับผู้วิจัยเพราะเป็นสมัยที่กำเนิด ท่านบูรฮานุดดีน อัลฮัรณูญีย์

สัลยูกหรือเซลจุก เป็นกลุ่มหนึ่งของชาวตุรุกที่มีอำนาจในการบริหารประเทศ บ้านเมืองในแบกแดด ซึ่งคอดีฟะฮ์ไม่มีอำนาจใดๆนอกจากอำนาจทางศาสนาในวันสำคัญเท่านั้น เช่น วันอีด แต่ในเรื่องความสัมพันธ์ระหว่างคอดีฟะฮ์กับอัลฮัรณูญีย์ถือว่าความสัมพันธ์ระหว่างสถาบันคอดีฟะฮ์กับอัลบுவัยฮียุนในเรื่องการให้เกียรติกับสถาบันอัลคอดีฟะฮ์ โดยมูลเหตุที่ชาวอัลฮัรณูญีย์เป็นกลุ่มที่ยึดมั่นในศาสนา ดังนั้นจึงให้เกียรติกับศาสนาที่ได้นับถือโดยสถาบันคอดีฟะฮ์อัลอับบาติยะฮ์(Sakir, 1987 : 205)

ชื่อเสียงของเมืองแบกแดดได้กลับมาอีกครั้ง ถือว่าเป็นเมืองหลวงที่บรรดาอัลคูลาฟาอ์ได้ปฏิบัติภารกิจทางศาสนา และกลุ่มของอัลสะลาญิกะฮ์ได้ยึดมั่นในทัศนะของอะหฺลุสสุนนะฮ์ ด้วยการยึดมั่นมัซฮับอะหฺลุสสุนนะฮ์ของชาวอัลสะลาญิกะฮ์ทำให้เป็นปัจจัยสำคัญที่ทำให้บ้านเมืองเกิดความเข้มแข็ง และเป็นปึกแผ่นอันหนึ่งอันเดียวกัน

2) สภาพทางสังคม

สภาพทางสังคมในสมัยท่านบูรฮานุดดีน อัลฮัรณูญีย์สามารถจำแนกประเภทต่างๆของการอาศัยอยู่ในสังคมดังนี้

ชนชั้นวรรณะของผู้คนในสังคม

สามารถจำแนกระดับชนชั้นวรรณะของผู้คนที่อาศัยอยู่ในสังคมดังนี้

1. ชนชั้นพิเศษ หรือชนชั้นสูง

คือชนชั้นเคาะลีฟะฮ์ หรือผู้คนในระดับเคาะลีฟะฮ์เครือญาติของเคาะลีฟะฮ์รวมถึงคณะรัฐมนตรี คณะบริหารประเทศ ศาลต่างๆรวมถึงนักปราชญ์ นักกวี

2. ชนชั้นอะหุลลซิมมะฮ์

คือชาวคริสต์และชาวยิว ที่ยืนหยัดในศาสนาของพวกเขา จนกลายเป็นเจดีย์ให้กับประเทศอิสลาม ส่วนสาเหตุการเรียกพวกคนเหล่านี้ว่า อะหุลล ซิมมะฮ์ ซึ่ง ซิมมะฮ์แปลว่า สนธิสัญญา คือ การที่ได้ทำสนธิสัญญาระหว่างพวกเขาและมุสลิม ว่าต้องจ่ายญิซยะฮ์ เพื่อให้รัฐอิสลามได้ปกป้องพวกเขาเหล่านั้น และพวกเขาเหล่านั้นต้องจำนนอยู่ภายใต้การปกครองของรัฐอิสลามพร้อมอยู่ภายใต้บทบัญญัติและรัฐธรรมนูญของอิสลาม อิสลามอนุญาตให้มุสลิมแต่งงานกับพวกเขา และอนุญาตรับประทานเนื้อสัตว์ที่ได้เชือดโดยพวกเขา

3. ชาวอะฮุลลซิมมะฮ์ได้รับสิทธิเสรีภาพทางศาสนาจากรัฐอิสลาม ซึ่ง โบสถ์ของพวกเขาได้แพร่กระจายในประเทศมุสลิม

4. ชนชั้นกลาง

คือบุคคลทั่วไป เช่นผู้ประกอบการอาชีพ วิศวกรรม เกษตรกรรม ค้าขาย ทำสวน ทหาร ชนชั้นนี้มีทุกเชื้อชาติและสีผิว ไม่ว่าจะเป็นคนอาหรับ เปอร์เซีย ตุรกี นัมตุ อัมมัน อัครอด และ บัรบัร ล้วนแต่อยู่ใต้ธงการปกครองของอิสลาม การที่เรียกพวกเขาว่า อาหรับมาจากสองสาเหตุด้วยกัน หนึ่ง เพราะคนอาหรับถือเป็นประชากรส่วนใหญ่ของประเทศ สอง เพราะภาษาอาหรับเป็นภาษาที่คนส่วนใหญ่ในประเทศ โดยเฉพาะการติดต่อทางราชการ ส่วนใหญ่จะใช้ภาษาอาหรับ (Ibn Jauzi, 1358:223)

5. ชนชั้นทาส

คือเจดีย์ศึกสงคราม เช่นชนชั้นทาสในประเทศมุสลิม มีหลากหลายเชื้อชาติ เช่น อัศศอกละเบีย โรมัน ชันจีเย์ ตุรกี เป็นต้น

3) สภาพทางเศรษฐกิจ

ตามที่ได้กล่าวมาข้างต้นว่าชนชั้นวรรณะของผู้คนในสมัยนั้นได้แบ่งออกเป็น สี่ชนชั้น คือชนชั้นพิเศษ มีความความมั่งคั่งทางเศรษฐกิจ มีชีวิตอยู่ที่ดี ส่วนชนชั้นกลาง ประสบกับความยากจน ขัดสน และได้มีการแพร่หลายสมัยนั้นในเรื่องการแบ่งที่ดินสำหรับผู้นำและผู้บริหารประเทศแทนเงินเดือนของพวกเขา และบุคคลแรกที่ได้กระทำเช่นนั้นคือ นิสอมุลมะลิก ในที่สุดผลพวงจากการแบ่งทรัพย์สินที่ไม่เป็นธรรม ทำให้เกิดขลุมุน วุ่นวายในบ้านเมือง (al-Asfahani : 1978:187)

4) สภาพทางการศึกษา

สมัยนี้มีความรุ่งโรจน์รุ่งเรืองในการแสวงหาความรู้ ซึ่งในสมัยนี้มีการแพร่หลายของห้องสมุด โดยบรรดาเคาะลีฟะฮ์ ผู้นำ รัฐมนตรี ผู้ว่า และบรรดาอุลาม่าอู ต่างกันซื้อหนังสือคัดลอก ดังนั้น ทำให้มีการแพร่กระจายของห้องสมุด และส่งผลต่อการกำเนิดของสถานผลิตกระดาษขึ้นมา ซึ่งดาร์ลุท ทิกมะฮ์ ถือว่าเป็นห้องสมุดแรกๆ ที่เคาะลีฟะฮ์ อัลดมอะอุมุนได้สร้างขึ้นมาที่แบกแดด และได้รวบรวมหนังสือของชาวกรีก จากจักรวรรดิ อัสซีเรียซึ่งได้แปลเป็นภาษาอาหรับ ซึ่งห้องสมุดนั้นได้มีหนังสือทุกแขนงวิชาจนถึงมายุคของออตตะตารในปีที่ 656 อ.ศ.(Amin :1935:65.66)

4.2.2 ชีวิตประวัติของบูรฮานุดดีนอัลซารนูญีย์

เชื้อสายและวงศ์ตระกูล

คำว่า ซารนูญีย์ มาจากคำว่า ซารนูจ ซึ่งเป็นชื่อหนึ่งของเมืองในเปอร์เซีย เมืองหลวงของแคว้น อัซซะจีซฏานในสมัยก่อน(al-Bagdadi: 1979:138) ยากูต อัลดหะมาวีได้กล่าวในหนังสือ มุญญิมอัลบลุดาน (معجم البلدان) ว่าเมือง ซารนูจ คือเมืองที่มีชื่อเสียงตั้งอยู่หลังแม่น้ำหนึ่งหลังจากเมืองคูญันด์คือตั้งอยู่หลังแม่น้ำ ญีฮุน(อามูคาร์ยา)ในเคาะรอซาน และบุคคลแรกที่ได้ส่งกองทัพเพื่อพิชิตเมืองดังกล่าว คือ หัจญาจ บิน ยูซุฟอัสดะกอฟีด้วยคำสั่งของท่านเคาะลีฟะฮ์อับดุลมาลิก บิน มิวราน(เสียชีวิต ฮ.ศ. 86)

การถือกำเนิด

หนังสือประวัติศาสตร์และหนังสือ อัตญาบาออตและหนังสือออตตะรอญุม ไม่ได้ระบุถึงวันเดือนปีเกิดของท่านอัลซารนูญีย์ แต่ได้มีการถกเถียงกันในปีการเสียชีวิตของท่าน โดยบรรดานักประวัติศาสตร์ในการกำหนดวันเดือนปีที่เสียชีวิตของท่าน ส่วนในหนังสือที่ได้ทำการตะหุกิกโดยท่าน อุษมาน ได้ระบุว่า ท่านอัลซารนูญีย์ ได้เสียชีวิตในปีที่ ฮ.ศ.591(az.zarnuji:1397:25) และได้มีการระบุในบางหนังสือประวัติศาสตร์ว่าท่านได้เสียชีวิตในปีที่ ฮ.ศ. 620 เช่นหนังสือ อัลญะวาฮิร อัลมุญีอะห์ (الجواهر المضيئة للقرشي) และหนังสือ (دائرة المعارف الإسلامية) ได้กล่าวว่า อิหม่าม อัลซารนูญีย์ ได้ร่วมสมัยและรุ่นเดียวกับท่านอันนุอุมาน บิน อิบรอฮีม อัลซารนูญีย์ ซึ่งเสียชีวิตในปีที่ ฮ.ศ.640 และในหนังสือ (الموسوعة الميسرة) ว่าบูรฮานุดดีนได้เสียชีวิตในปีที่ ฮ.ศ.ที่ 620และผู้แต่งหนังสือ (الهداية) บูรฮานุดดีน อัลมิรฆินานีย์ ที่ท่านอัลซารนูญีย์ได้ขอความเมตตาจากอัลลอฮ์เพื่อ

ประสพให้กับท่านอัลมิรฆานานีย์เป็นประจำโดยเฉพาะในหนังสือของท่าน ซึ่งท่านอัลมิรฆานานีย์ได้เสียชีวิตในปีฮิจเราะฮ์ศักราชที่ 593 ก็แสดงว่าท่านอัลซัรญูญีย์ได้เสียชีวิตหลังจากนั้น (al-Ahwani:1955:239)

จากข้อมูลข้างต้นผู้วิจัยเห็นว่าท่านอัลซัรญูญีย์ได้มีชีวิตอยู่ในช่วงท้ายของศตวรรษที่เจ็ดและช่วงแรกของศตวรรษที่แปดแห่งฮิจเราะฮ์ศักราช

การเติบโต(ปฐมวัย)

บรรดานักปราชญ์ส่วนใหญ่สมมติฐานว่า ท่านอัลซัรญูญีย์ได้ใช้ชีวิตอยู่ในเมืองซัรญูจ(zarnuj) ไม่ได้มีเรื่องราวอะไรต่างๆที่บ่งชี้ว่าท่านอัลซัรญูญีย์เป็นนักเขียนที่โด่งดังหรือนักกวีที่มีชื่อเสียงแต่ไม่มีข้อสงสัยว่าท่านอัลซัรญูญีย์เริ่มแรกของการศึกษาคือ ได้ศึกษาในสถานศึกษาที่เรียกว่า อัลกุตตาบ(alkuttab)โดยเหมือนกับคนทั่วไปในสมัยนั้นที่มักจะส่งลูกๆของพวกเขาไปเรียนที่อัลกุตตาบที่มีการแพร่หลายในสมัยนั้นซึ่งมีหลักสูตรในการเรียนการสอนในอัลกุตตาบ คือ การศึกษาอัลกุรอาน การเขียนอักษรภาษาอาหรับ บทบัญญัติของศาสนา ส่วนหนึ่งของวิชาคณิตศาสตร์ พื้นฐานภาษาอาหรับและไวยากรณ์ภาษาอาหรับ ภาษาเปอร์เซีย บางส่วนของวิชากรีคและอะดบ โดยปกติแล้วหลังจากได้ศึกษาอัลกุรอาน นักเรียนจะไปเรียนต่อที่มัสยิดจากคณาจารย์หลายๆท่านพร้อมกับศึกษาความรู้ในทุกแขนงวิชา และที่ชัดเจนอัลซัรญูญีย์เป็นลูกศิษย์ของบูรฮานุดดีน อัลมิรฆานานีย์ ผู้แต่งหนังสือ อฮิดายะห์(alhidayah)ที่ได้จัดทำการเรียนการสอนในมัสยิดในเมืองสะมุกอนด์และในเมืองบுகอรอ

การศึกษาของท่านบูรฮานุดดีนอัลซัรญูญีย์

อัลซัรญูญีย์ได้เติบโตท่ามกลางของความหลากหลายทางด้านความรู้ประเพณีและวัฒนธรรม และได้ซึมซับด้วยภาษาอาหรับเพราะในช่วงที่ท่านอยู่ในวัยเด็กท่านได้ศึกษาเล่าเรียนเกี่ยวกับ การอ่าน การเขียน อัลกุรอาน ภาษาอาหรับ กวี บทกลอนอาหรับ วิชาฟิสิกส์ วิชาดาราศาสตร์ วิชาสัตวศาสตร์ วิชากรออาต วิชาอัลหะดีษ วิชา อัลอักบาร บรรดาวิชาเหล่านี้ท่านได้ศึกษาในสถานศึกษาคือที่มัสยิดของเมืองใหญ่ๆ เช่น สามุกอนด์และบுகอรอ

เช่นเดียวกันอัลซัรญูญีย์ได้สัมผัสกับวัฒนธรรมเปอร์เซีย และอินเดียโดยเฉพาะท่านสามารถใช้ภาษาเปอร์เซียอย่างคล่อง เสมือนกับเป็นเจ้าของภาษา ซึ่งสามารถสังเกตจากบทกวีที่ท่านได้ประพันธ์เป็นภาษาเปอร์เซีย และบางส่วนของประโยคในหนังสือ(ตะอูลิม มุตะอัลลิม)ของท่าน

จากแหล่งข้อมูลที่ได้กล่าวข้างต้นสามารถสรุปได้ว่าท่านอัลฮัรณูญีย์ได้เรียนรู้เกี่ยวกับวัฒนธรรมและความรู้อิสลาม ที่ขึ้นอยู่กับพื้นฐาน อัลกุรอาน อัลหะดีษ ฟิกฮฺ โดยเฉพาะ ฟิกฮฺหะนาฟี ภาษาอาหรับ กวี เช่นเดียวกันได้เรียนรู้เกี่ยวกับวัฒนธรรมและความรู้ของชาวเปอร์เซีย วิชาดาราศาสตร์ ปรัชญา ตรรกวิทยาและอื่นๆ

บุคลิกภาพและอุปนิสัยของท่านอัลฮัรณูญีย์

การขาดข้อมูลเกี่ยวกับชีวิตประวัติของท่านอัลฮัรณูญีย์ไม่ใช่สิ่งที่เป็นอุปสรรคในการวิเคราะห์เกี่ยวกับบุคลิกภาพของท่านอัลฮัรณูญีย์ จากที่ได้อ่านหนังสือ ตะอฺลีมุลมุตะอฺลิมของท่านอัลฮัรณูญีย์ จะเห็นว่าท่านเป็นนักฟิกฮฺที่โน้มเอียงไปทางมัซฮับหะนาฟีโดยสังเกตจากหนังสือของท่านที่ได้ยก คำกล่าวของนักปราชญ์ที่สังกัดมัซฮับหะนาฟีในขณะที่หนังสือไม่ได้มีความเกี่ยวข้องกับเรื่องฟิกฮฺแต่อย่างใด และไม่ได้มีความเกี่ยวข้องกับมัซฮับอับิหะนีฟะฮฺ

คณาจารย์ของท่านอัลฮัรณูญีย์

อัลฮัรณูญีย์ได้ศึกษาเล่าเรียนจากอาจารย์จำนวนหลายท่าน โดยอาจารย์ที่โด่งดังสมัยของท่าน และอาจารย์ที่ได้แต่งตำราเกี่ยวกับฟิกฮฺและอะดบ อาจารย์ทุกท่านได้สังกัดมัซฮับหะนาฟี ในหนังสือ ตะอฺลีม อัลมุตะอฺลิม อัลฮัรณูญีย์ได้อ้างคำพูดถึงบรรดานักปราชญ์เหล่านี้

1. บรฮานุดดีน อาลี บิน อะบี บักร อัลมिरจินานี (เสียชีวิต ปี ฮ.ศ.593) ผู้แต่งหนังสือ (الهداية في الفقه) และหนังสืออื่นๆ และมีผลงานทางด้านวิชาการอีกมากมาย เช่น หนังสือ อัลฟะรออิด (الفرائض) มัจญ์มูออันนะวาซิด (مجموع النوازل) อัลมุนตะกอ (المنتقى) กิฟายะตุลมุนตะฮา (كفاية المنتهى) อัดตะจญ์นีส (التحسيس) และอัลมะซิด (المزيد) (Al-Mirghinani:1965:2) และท่านเป็นนักปราชญ์อูโศที่สังกัดมัซฮับหะนาฟีในยุคนั้น (al-kurashi:1978:265)

2. มุหัมมัด อิบน์ บะกัร อัลญุญัยย์ ท่านเคยเป็นมุฟตีย์ ในเมืองบูกอริย์ (al-Zarkali,1984:54)

3. หัมมาด บิน อิบรอฮีม บิน อิสมาอิล บิน อะหฺมัด บิน อิสฮาก บิน ซาบีบ เกาะวา มุดดีนอิบน์ อีหม่าม เกาะวามุดดีน อัศศอฟาร์ (เสียชีวิต ในปี ฮ.ศ. 493) เป็นชาวบูกอโร มีความรู้เกี่ยวกับ อิลมุลกะลาม ฟิกฮฺ และอะดบ เป็นอิม่ามนำละหมาดในวันศุกร์ ไม่ได้เป็นผู้อ่านคุตบะห์ นี้คือประเพณีของชาวบูกอโร เคาะฎิบจะไม่เป็นอิม่ามนำละหมาดในวันศุกร์ โดยจะให้ผู้ที่มีความรู้และผู้นำเชื้อถือมากกว่าเป็นผู้นำละหมาด(al-Tamimi,1403:182)

4. มัสอูด บินหุเซน บิน มุหัมมัด บิน อิบรอฮีม อัลกิชตานี มีฉายานามว่า รุกนุดดิน (เสียชีวิต ปี ฮ.ศ.573)(al-Kanudi:d.n.:213)

5. อัลหะสัน บิน มันศูร บิน มะหฺมูด บิน อับดุลซีซ อัลอุซัยนียฺ อัลฟัรฆอนียฺ อัลหะนาฟียฺ เป็นที่รู้จักด้วยกฤษฎี (ผู้พิพากษา) คอน ฟัครุดดิน อะบิลมุฟาคริ อะบิล มุฮาสิณ นักปราชญ์และนักวินิจฉัยในเรื่องต่างๆของฟิกฮฺ ผลงานทางวิชาการของท่าน คือ หนังสือ อัลฟาวา (kahalah:1376:297)

6. รุกนุดดิน อัลฟัรฆอนียฺ เป็น นักปราชญ์และ นักกวี (เสียชีวิต ฮ.ศ. 594)

7. อัลหะสัน บิน อลี บิน อับดุลอะซีซ บิน อับดุลเราะซาซ บิน อบี นัศร์ อัลมิมินานียฺ (al-Tamimi: 1982:95)

วรรณกรรม และผลงานทางวิชาการของอัลซัรญูญียฺ

วรรณกรรมของท่านอัลซัรญูญียฺ ที่มาถึงเราและที่รู้จักมีเพียงวรรณกรรมเดียวเท่านั้น คือ หนังสือตะอติมุลมุตะอัลติมเตาะรีกุตตะอัลลุม (تعليم المتعلم طريق التعلم) (Gharbal: 1972:923) มุหัมมัด บิน อับดุลกอดีร์ได้กล่าวว่า สาเหตุที่วรรณกรรมของท่านอัลซัรญูญียฺ ไม่ได้มาถึงเราคือเพราะ การสูญหายของ มัคตูตอต(ต้นฉบับหนังสือ)อาหรับ อันเนื่องจากการเกิดสงครามมองโกลีเยที่ซามอง โกลีเยได้ทิ้งหลายมัคตูตอตที่ได้เอามาจากห้องสมุดแบกแดดลงไปในทะเล หรือ สาเหตุมาจากความละเอียดของมุสลิม(al-Zarnuji:1406 24:)

คุณค่าและความสำคัญของหนังสือ

วรรณกรรมเล่มนี้ได้รับการยอมรับอย่างกว้างขวาง ซึ่งถือว่าเป็นงานชิ้นเอกและเป็นผลงานที่ยิ่งใหญ่ของท่าน และยังเป็นแหล่งอ้างอิงของเหล่านักเขียนหนังสือทางวิชาการหลายท่าน โดยเฉพาะในสาขาศึกษาศาสตร์ หนังสือเล่มนี้เป็นที่นิยมกันอย่างแพร่หลายมิได้จำกัดแก่นักวิชาการมุสลิมเท่านั้น แต่ยังได้รับการยอมรับจากผู้เชี่ยวชาญในโลกตะวันออกและบรรดานักเขียนตะวันตกอีกด้วย นอกจากนี้ยังมีการเขียนหนังสือเลียนแบบหนังสือเล่มนี้ด้วย เช่น จีอี วอน กรานาบาวม(G.E. Von Grunabaum) และ ทีเอ็ม อาเบล (T.M.Abel) โดยใช้ชื่อหนังสือว่า “การเรียนการสอนของผู้เรียนและวิธีการเรียนรู้” (تعليم المتعلم طريق التعلم) ยังมี คาร์ล บรอกเกิลแมน(Carl Brockelmann) ใช้ชื่อหนังสือว่า “ประวัติความเป็นมาของวรรณกรรมอาหรับ” (Geschichte der Arabischen Littratur) และ เมดฮี นากอสเทน (Medhi Nakosten) กับงานเขียนของเขาที่ชื่อว่าประวัติของต้นกำเนิดอิสลาม ของ

การศึกษาตะวันตก (History of Islamic Origins of Western Education A.D.8001350) และอื่นๆเป็นต้น (Abuddin Nata, *op.cit.*, h. 107)และนักการศึกษาถือว่าหนังสือของท่านบูรฮานุดดินอัลซรรูญีย์เป็นหนังสือพื้นฐานในการอบรมและการศึกษาที่เต็มไปด้วยคำตักเตือนที่มีความแตกต่างจากหนังสือเล่มอื่นและหนังสือเล่มนี้ยังได้อ้างอิงจากอัลกุรอานและหะดีษของท่านรอซูล ﷺ (al-Zarnuji, 1980 : 14)

ในประเทศอินโดนีเซีย หนังสือ *طريق المتعلم تعليم* ได้ใช้ในการเรียนการสอนเกือบทุกสถาบันการศึกษาอิสลาม โดยเฉพาะสถาบันการศึกษาแบบดั้งเดิมอย่างเช่น โรงเรียนประจำ (ปอเนาะ) และยังมีการใช้ในสถาบันการศึกษาแบบสมัยใหม่เช่น PondokPesantrenGontor ในเมือง Ponorogoจังหวัดชวาตะวันออก ประเทศอินโดนีเซีย

จากหนังสือดังกล่าวนี้ ทำให้เราทราบเกี่ยวกับแนวคิดทางการศึกษาอิสลามตามที่อัล-ซรรูญีย์ได้เสนอไว้ ซึ่งเนื้อหาโดยรวมในหนังสือเล่มนี้พอจะสรุป ออกเป็น 13 เรื่อง ดังนี้

1. คุณค่าและความสำคัญของวิชาความรู้และความเข้าใจทางศาสนา
2. การสร้างเจตนาที่ดี
3. การคัดเลือกวิชาความรู้ที่จะเรียน อาจารย์ผู้สอนและเพื่อนฝูง
4. การให้เกียรติต่อวิชาความรู้และอาจารย์ผู้สอน
5. ความอดุสาหะและฝ้ายเรียนรู้
6. การเริ่ม การกำหนดและการเรียงลำดับในการศึกษาเล่าเรียน
7. การศึกษาหาความรู้ให้อยู่ภายใต้การดูแลของอัลลอฮ์เพียงผู้เดียว
8. ช่วงเวลาที่ดีที่สุดในการศึกษาหาความรู้
9. ความรักความเมตตาและความตักเตือนซึ่งกันและกัน
10. พยายามให้ได้มาซึ่งความรู้ที่เป็นประโยชน์และความเข้าใจในเนื้อหาความรู้
มารยาท
- 11.คุณลักษณะการสำรวมตนในช่วงเวลาเรียน
- 12.เคล็ดลับช่วยจำและสาเหตุของการหลงลืม
- 13.ปัจจัยของการเพิ่มพูนหรือตัดทอนปัจจัยยังชีพ ในการมีอายุยาวหรือสั้นลง